

HUNO RÄTSEP KEELEKORRALDUSES*

TIIU ERELT

Annotatsioon. Eesti keele ajaloolise morfoloogia ja leksikoloogia ning tänapäeva verbisüntaksi uurija Huno Rätsep on 1970. aastate teisel ja 1980. aastate esimesel poolel tegus olnud ka keelekorralduses. Sel ajal avaldas ta mitu keelekorralduslikku kirjutist, uuris tänapäeva eesti keele sõnavara rikastumise üldprobleeme, juhtis keelekorralduse ja keeleõpetuse komisjoni ning vabariikliku õigekeelsuskomisjoni III koosseisu tööd. Aastail 1979–1983 võeti VÕKis vastu kaalukad muutmisotsused morfoloogias, ortograafias ja nimekorralduses.

Võtmesõnad: Huno Rätsep, keelekorraldus

Akadeemik Huno Rätsep kuulub nende väheste keeleteadlaste hulka, kes on alati eesti keelekorraldusele kaasa elanud, kaasa aidanud ja keelekorralduses kaasa tegutsenud. Ometi on ta nii palju tähtsamaks peetavat korda saatnud, et temale pühendatud kirjutistest on keelekorralduslik tegevus harilikult kõrvale jäänud. Ka ta ise jätab oma töid kokku võttes keelekorralduse mainimata (Rätsep 2002: 5–7). Üksnes Ellen Uuspõld pole seda unustanud (Uuspõld 1997) ning soovin järgnevate ridadega meenutada minagi.

Kõige viljakamaks ajajärguks Huno Rätsepa keelekorraldustegevuses hindan 1970. aastate teist ja 1980. aastate esimest poolt. Varem oli ta küll olnud vabariikliku õigekeelsuskomisjoni I koosseisu liige aastail 1960–1965, kuid sel ajal tegi komisjon ära õige vähe. II koosseisu liige aastail 1972–1978 ta ei olnud. Tollel ajavahemikul tehti üsna palju, ent siiski mitte piisavalt (VÕKi tegevuse ülevaade vt Erelt 2002: 225–243). Tollased „Õigekeelsussõnaraamatu” tegijad tahtnuksid muutusi, kuid VÕKi mõjukam, ent alalhoidlik osa seisis vastu. ÕS 1976 ilmus ning sai palju kriitikat, suuresti just seepärast, et jäi keele muutumisele jalgu. ÕSi

* Kirjutatud ettekande alusel, mille pidasin 18. XII 2002. a Emakeele Seltsi koosolekul Huno Rätsepa 75. sünnipäeva puhul. Artikkel on pühendatud tema 80. sünnipäevale 28. XII 2007.

autorite seisukord polnud kiita: nad olid vanameelsete poolt käsist-jalust seotud ja samal ajal pidid vastu võtma uuendusmeelsete süüdistusi.

Ajakirja Keel ja Kirjandus keeleteaduse osakonna juhataja Joel Sang korraldas toimetuse ringküsitlese pealkirjaga „Õigekeelsussõnaraamat 1976”. Vastuseid tuli tublisti: 1977. ja 1978. a numbrites kokku kümme. Oli ette antud neli ühesugust küsimust, kuid vastused said muidugi erinevad. Ühtmoodi oli see, et ÕS sai sarjata, aga n-õ näkitsuse korras: kes avaldas rahulolematust sõnaraamatu sabas oleva reeglístiku ühe-kahe reegli või üksnes mõne sealse näite pärast, kes otsis mõnda tarvilikku sõna seda leidmata, kes uuris mõnda tuletist, kes mõne liitsõna moodustust jne. Kõik see oli ÕSi autoritele tarvilik, aga avarama vaate poolest paistis teiste hulgast silma siiski vaid üks kirjutus.

Huno Rätsepa vastus ringküsitlesele oli midagi muud (Rätsep 1977). Ta vaatles ÕSi kui Eestis kujunenud universaalsõnaraamatu tüübi voorusi ja puudusi. Arutles, mis ÕS on ja mis ta võiks olla, kui Eestis oleks veel teist tüüpi sõnaraamatuid: kui edeneks seletussõnaraamat, oleks sünonüümisõnastik, uudissõnastik, palju oskussõnastikke, kohanimesõnastik, lühendisõnastik, kooli-ÕS. 30 aastat on möödas ja need kõik meil ongi. Uudissõnastike tegemist võiks muidugi korrapäraselt jätkata. Uudissõnu sai rohkesti lisatud 1999. ja 2006. a ÕSi ning praegu on Internetis üleval ja täieneb EKI keelekorraldajate peetav „ÕSi uued sõnad” (tööversioon järgmise ÕSi tarvis aadressil www.eki.ee/keeleabi). H. Rätsep kavandas veel haruldaste või harvade ilukirjanduse sõnade sõnastikku, häälussõnaraamatut, liitsõnade ja sõnaühendite vahekorda kajastavat erisõnastikku, stiilisõnastikku – neid raamatuid pole nüüdki. Millegipärast ei maininud H. Rätsep rektsioonisõnastikku, millega ta siis ometi juba tegeles. ÕS asendas tol ajal kõiki nimetatud sõnaraamatuid ning siples mahu võimaluste ja vajatava info rohkuse vahel. H. Rätsep mõistis ülesannete rohkust ja suurust ning tunnustas tehtud tööd. Paraku oli selline suhtumine ebatavaline. (Kui veel kord juubelitele tähelepanu juhtida, siis ilmus kirjutus just siis, kui H. Rätsep sai 50-aastaseks, s.o 1977. a detsembris.)

1978. aastal kriitikatulv ÕSi ja selle tegijate pihta jätkus. Peale Keele ja Kirjanduse ringküsitlese vastuste ilmusid suurejoonelised artiklid teisteski väljaannetes: Henno Rajandi ja Joel Sanga „Filoloogia suurus ja viletsus” Sirbis ja Vasaras (Rajandi, Sang 1978), Mati Hindi „Keelekorralduse küsimärgid” Loomingus (Hint 1978). Oktoobris tõi Tapa keelepäev esile noorema põlvkonna nõudmised (ülevaade ja analüüs vt Saari 1979). Kui

ÕSi halvustamine oli käinud üle pooleteise aasta, avaldas Huno Rätsep ajalehes Edasi artikli „Mõtteid õigekeelsuspoleemikast” (Rätsep 1978), mis oli taas nii põhjalik kui ka avar. Tema seisukoht on kirjutise lõpus sõnastatud järgmiselt: „Praegu ei vaja me mitte niivõrd permanentset poleemikat, diskussioonikoosolekuid lindistustega ja lindistusteta, arvutuid nõupidamisi, kuivõrd asjalikku töömeeleolu.”

H. Rätsepa artiklis olid keskseks keelereeglid ja nende muutmine: „On muidugi selge, et liiga keeruliseks kujunenud keelereegleid tuleks püüda lihtsamaks teha. Oleks otse keele olemuse vastane väita, et kõik, mis on normina kunagi fikseeritud, peab alati selliseks jääma, et kirjakeeles ei maksa midagi muuta. Eesti kirjakeel nagu iga elav keel areneb ja muutub, see on paratamatu.” Ta arutleski, kuidas muuta, kuidas veenduda uue paremuses: „Kõige hõlpsam on öelda, et reegel ei kõlba, et reegel on liiga keeruline, palju raskem on uue, parema reegli formuleerimine ja veelgi raskem on selle reegli kontrollimine, selle kontrollimine, kas reegel meie kirjakeele eri kasutusfääris [p.o -sfäärides] normaalselt funktsioneerib, kas lihtsustamisel ohverdatud tähenduse eristamise võimalused ja esituse täpsus ei osutu liiga oluliseks ega ohusta lausetest õiget arusaamist.” Ta töötas ise parajasti ühend- ja väljendverbide kokku- ja lahkukirjutamise uue reeglistiku kallal ja teadis, mida selline töö tähendab: tuli teha mitu varianti, enne kui tulemuseks sai praegune reeglistik ja VÕK selle heaks kiitis (KT 1985: 39–44). H. Rätsep ütles, et ükski ÕSi kritiseerija pole veel esitanud õigekeelsuskomisjonile ühtki normimuutmissetpanekut (s.o 1978. a novembri seisuga). Pärast, kui ta juba ise VÕKi juhtis, õnnestus Mati Hindilt ja Udo Uibolt kahe morfoloogiareegli muutmise esildised siiski saada. Kuid ees seisis ka nurjumiskogemus reeglite uuendamisel: üsnagi äraotsustatud š õigekirja reegli muutmine läks nurja, sest rahuldavat lahendust ei leitud (otsinguid ja takistusi on kirjeldatud: Kasik 1987).

Kõnesolevas ajaleheartiklis oli veel oluline selgitus, et „ÕS kui kõiki kirjakeele kasutusfääre hõlmav sõnaraamat ei saa olla õpilase tööde hindamise aluseks”. ÕS on küll kirjakeele normi alus (nagu seisab ka ÕS 2006 kaanel), kuid **vigade** määramine ja seejärel hindamine on ise asi. H. Rätsep selgitab: „ÕS on eesti kirjakeele kasutajate kollektiivi ühise varanduse korrastatud varamu. [---] ÕS-ist ei aita, .. õpetajad vajavad hädasti konkreetseid juhtnõure, missuguste reeglite vastu eksimused tunnistada õpilase töös arvestatavateks vigadeks. On ju iseenesest selge, et kõik ÕS-is esitatud normid ja soovitusel ei ole koolis sama kaaluga.” Ta

kasutab väljendit „veaväärtuse diferentseerimine”. Küllap on eesti keele meetodikud järgnenud aastate jooksul selle kõige kallal töötanud ning abiks peaks olema ka „Õpilase ÕS” (Erelt, Leemets 2004), aga tagasiside keelenõutelefoni kaudu paneb pahatihti veel rohkemat ootama. Pahatihti jääb mulje, et selgete juhtjoonte asemel pööratakse liialt palju tähelepanu kõrvalistele seikadele.

1978. a lõpuks oligi saanud muutuste aeg. Teotahtelised olid nii keelekorraldajad kui ka keelekorralduse kriitikud. Kaks suurt vastuolu olid küpsenud viimase piirini: tegeliku keeletarvituse ja konservatiivse VÕKi vahel ning keelekorralduse ja keeleõpetuse vahel. Samal ajal oli koostatud uus eesti keele ainekava, haridusministeeriumis ja eesti keele õppekirjanduse komisjonis oli jõutud õpikute väljavahetamise otsuseni, uus ÕS ja keelekorralduspoleemika olid kooliringkonnad äratanud arutlema keelekorralduse ja -õpetuse vahekorra üle. Teaduste akadeemia ja haridusministeerium panid lahenduste otsimiseks tööle keelekorralduse ja keeleõpetuse komisjoni Huno Rätsepa juhtimisel. Seda kutsutigi lühidalt Rätsepa komisjoniks. Ülesandeks sai ette valmistada keelekorralduse ja emakeeleõpetuse nõupidamine ning aega anti peaaegu aasta.

Mõne aasta eest tahtsin sellest komisjonist kirjutada ühe lõigu oma raamatusse „Eesti keelekorraldus” ja lugesin selle tarvis vanu protokolle, mis olin komisjoni sekretärina jäädvustanud. Hakkas kahju, et kõik see pinev tegutsemine jääb unustusse. Kirjutasin hoopis 27-leheküljelise artikli, kus püüdsin näidata, mida kõik tehti, aga samavõrra ka, kuidas tehti (Erelt 2001). See on lausa põnevuslugu, kuidas heterogeenne komisjon, mis koosnes nii enne kui ka pärast seda üürikest koostegutsemist üksteist päris ägedalt karvustanud inimestest, suutis kümme kuud üksmeelselt ja tulemusrikkalt töötada. Üks põhjusi oli komisjoni meisterlik ohjamine, mida imetlen seni ajani. Mul on tulnud istuda paljudes komisjonides, aga tõhususe pingereas seaksin Rätsepa komisjoni esikohale.

Oktoobris 1979 toimuski suur nõupidamine, ühendas hetkeks puhta keeleteaduse, keelekorralduse ja emakeeleõpetuse juhtivad jõud ning pani aluse 1980. aastate alguses teostunud suurtele muutustele keelekorralduses ja emakeeleõpetuses. Huno Rätsep on sellest kirjutanud kokkuvõtlikus artiklis „Vabameelne, ent mitte käremeelne. Keeleõpetuse ja keelekorralduse nõupidamiselt” (Rätsep 1979).

VÕKi III koosseis, mis tollal kokku pandi, sai Rätsepa komisjonilt juba üsna kohustusliku nimestiku normikaalumise ettepanekutest (Saari

jt 1980), mida ei saanud enam arutelust välja lükata. III koosseisu tööd juhtis tegelikult komisjoni esimene aseesimees Huno Rätsep, mitte niivõrd esimees Arnold Kask. Aastail 1979–1983 võeti vastu kaalukad muutmisotsused morfoloogias, ortograafias, nimekorralduses.

Seoses nende muudatustega tuleb peatuda morfoloogistel rööpvormidel ja Huno Rätsepa suhtumisel nendesse. 1953. a VÕS ja 1960. a ÕS olid tugevasti piiranud rööpvorme: lühikest mitmuse osastavat, *i*-mitmust, geminaatillatiivi. Normitud oli sõnuti, aga norminguid oli raske meeles pidada ning tulemus polnud ühtlane ega praktiline. Vastukaaluks sellele tahtsid 1976. a ÕSi koostajad pöörduda tagasi Johannes Voldemar Veski eelistatud tüübiti normimise juurde. Suuresti tänu Paul Alvrele, kes oli II koosseisu ajal VÕKi liige, said nad oma probleemi õigekeelsuskomisjonis 1973. a arutusele võtta. Morfoloogia üldesitus õigekeelsussõnaraamatus arutati läbi ja VÕK andis oma õnnistuse tüübiti esituseks. Selline esitus näitab kasutajale, mis on keele struktuuris võimalik. Kas mingis tüübis üldiselt võimalik vorm selle või teise üksiksõna puhul realiseerub või mitte, oleneb teatavasti paljudest teguritest. Nii sai keeletarvitaja taas suurema vabaduse kasutada võimalikke lühemaid rööpvorme. Keegi ei kohustanud neid kasutama. Kui Mati Hint oli varem kritiseerinud üksiksõnuti normimist, siis pärast 1976. a ÕSi ilmumist kritiseeris ta kibedalt tüübiti normimist (Hint 1978: 680–684). Oli ka kõhklejaid: keeletarvitaja ei oskavat otsustada, kas vorm sobib.

Nagu eespool öeldud, Huno Rätsepat VÕKi II koosseisus ei olnud. Oma seisukoha avaldas ta eelkirjeldatud ringküsitle vastuses: „Võrreldes eelmise ÕS-iga on 1976. a trükis morfoloogiavormide normeerimisel oldud kenasti liberaalsemad. Jäiga sõnahaaval normeerimise asemel näeme taas J. V. Veski poolt praktiseeritud tüübiti normeerimist, mis jätab teatavate paralleelvormide kasutamise keeletarvitaja enda otsustada. Kirjakeeles ei pea kõik olema piasjadeni ära määratud. Tuleb silmas pidada, et iga norming, mis tavakeelest erineb, nõuab eraldi õpetamist ja õppimist. Süsteemitu sõnuti normeerimise puhul osutub õigete vormide õpetamine ja õppimine (ka kõrgkoolis) üle jõu käivaks tegevuseks” (Rätsep 1977: 740).

VÕKi III koosseisu ajal jätkas Huno Rätsep sama tüübitist joont. Tema juhitud õigekeelsuskomisjonis võeti aastail 1980–1982 vastu tervete muuttüüpide rööpkäänamise või -pööramise otsused: *muuseum*-tüüp kahte moodi, III-vältelised omastavas 3-silbilised *ne-* ja *s-*sõnad kahte moodi,

tegelema-tüüp kahte moodi, *õppima*- ja *muutama*-tüübi vaheala verbid kahte moodi. Protokollid näitavad, et H. Rätsep soovis selgeid tüübitisi otsuseid ega pooldanud lahendusi, mis oleksid jätnud tüübi vanaviisi ja võimaldanud kahetist muutmist erandlikuna ainult sagedamates muutusaltimates üksiksõnades. Loomulikult pooldas ta ka seda, et tingivas kõneviisis oleksid õiged nii pöördelõppudega kui ka pöördelõppudeta vormid.

Üks olulisi keelekorraldusdokumente on kogumiku „Kirjakeele teataja” saatesõna, mille Huno Rätsep kirjutas 1983. a oktoobris. Esimene „Kirjakeele teataja” ilmus 1985. a ja sisaldab VÕKi III koosseisu otsused. Saatesõna on lühike tekst, kuus lehekülge, ent sisutihe (KT 1985: 3–8). Kõigepealt on juttu töökorrast: kuidas materjal ette valmistatakse, kuidas arutatakse, kuidas otsustatakse. H. Rätsep seadis õigekeelsuskomisjonis sisse teistsuguse töökorra, kui see oli olnud varem. III koosseisu ajal tuli otsuse eelõu koostada inimesel, kes oli seda probleemi põhjalikult uurinud, nt Jaak Peebo *muuseum*-tüüpi sõnade käänamist (KT 1985: 10–20), Mati Hint *ne*- ja *s*-sõnade käänamist (KT 1985: 21–29), Rein Kull muutumata sõnade kokku- ja lahkukirjutamist (KT 1985: 45–51). Aruteludel olid **kõik** komisjoni liikmed kohustatud oma arvamust avaldama, seda põhjendama, teiste tahtmistest aru saama ning kõige paremat lahendust otsima. Lõpuks tuli lahtine hääletamine, millest selgus, kas muudatus võetakse vastu või lükatakse tagasi.

Edasi käsitles professor Rätsep oma saatesõnas muutusi XX sajandi II poole eesti keele olukorras: kirjakeele ja murrete vahekorra muutumist, kirjakeele demokratiseerumist, oskuskeele osatähtsuse kasvu, argikeele vaba varieeruvust jm. Uudne keelesituatsioon oli kahtlemata mõjustamas keelekorraldajate ja neid ergutanud keeleavalikkuse taotlusi. Veel kirjutas H. Rätsep: „.. on aktuaalsemaks muutunud keeleerinevused eri põlvkondade vahel .. Eriti silmatorkavad on olnud noorema põlvkonna sõnamuutmise kõrvalekalded vanema põlvkonna keelepruugist ..” (KT 1985: 5–6). See on olulisi tegureid normimuutuste mõistmisel. H. Rätsepale oli selge, et korrapäraseid muutusi, nt korrapäraseid kõnetaktimuutusi, mida oli põhjalikult uurinud eelkõige Mati Hint, ei saa eitada. Need ei hakka enam ialgi tagurpidi arenema. On ilus, kui vanem põlvkond jätkab oma joont ja räägib seda kaunist eesti keelt, mida kunagi koolipõlves õpetas armas emakeeleõpetaja. Aga kui nooremad räägivad pisut teisiti ning kui VÕKi III koosseis üht-teist sellest läbimõeldult ja põhjendatult aktsep-

teeris, siis pole enam tarvis kogu ühiskonda nende rööpvormide kui vigade eest hurjutada („Kohutav – kõik kohad on vigu täis: *endiseid, põhjuseid, tegeleda, tekkib*. Kus korrektorite silmad on!”). H. Rätsep on meile sedagi õpetanud, et „.. tuleb end harjutada mõttega, et kuigi enda keelepruuk on meie arvates kõige õigem, kõige sobivam, siiski on see nii ainult meie endi jaoks, mitte aga alati keeleüldsuse tarvis” (KT 1985: 8).

Veel on saatesõnas juttu tsentri (tunnusekindla keskosa) ja perifeeria (ebakindlamate siirdealade) eristamise põhimõtte rakendustest keelekorralduses. „Ilmselt on sellise tüüpilise ja ebatüüpilise arvessevõtt oluline ka kirjakeele paralleelvormide fikseerimisel. Niisugune süsteemimõistmine, aga samuti argikeele ja keelepühholoogia senisest suurem hindamine on sünnitanud ka VÕKi seisukohtades ilmneva avarama tolerantsuse” (KT 1985: 6). Sellega seostas H. Rätsep arutelu küsimuse üle, mida peab rangelt normima ja mida mitte: „.. mõnedes keelevaldkondades tuleb ettekirjutustega ettevaatlik olla ja leppida keeles kehtivate loomupäraste normidega, olgugi need vähem kindlapiirilised ja täpsed. Nii toimides säilitatakse normaalsed siirdealad keelendite ümber ja välistatakse liigseid pingeid kirjakeele normistikus” (KT 1985: 7). Eelkõige mõtles ta siin VÕKi III koosseisu ajal teist moodi käsitluse saanud *muutama-* ja *õppima-*tüübi piiriala, kus pole enam välte tuupimist: *kasvab, õitseb, haiseb, küpseb, suitseb* jts verbivormid on õiged nii II kui ka III vältes ning pole enam vaja mnemotehnilist tubakareeglit.

Üks Huno Rätsepa teemasid läbi terve elu on olnud eesti sõnavara kujunemine – kaugest minevikust tänapäeva protsessideni välja. See tähendab, et peale ajaloolise leksikoloogia on ta jälginud ka sõnavara rikastumist tänapäeval. Olulisim kirjutis selle kohta on „Eesti kirjakeele sõnavara rikastamise päevaprobleeme” (Rätsep 1983; taastrükk Rätsep 2002: 191–204; Veski päeval 1979 peetud ettekanne). 25 aastat on möödas, ent see pole oma aktuaalsust kaotanud. Mõningat võimalust paralleeli tõmbamiseks tollaste ja praeguste probleemide vahele pakub see, et 1972. a oli Emakeele Selts korraldanud sõnavõistluse ning 2002. a peeti taas mitme asutuse koostöös samalaadne uute mõistete tähistamise võistlus. Esimene neist kahest oli pika järellainetusega sündmus ning teistki märgati kogu eesti ühiskonnas. Ka praegu, 2008. a kevadel korraldab Emakeele Selts sõnakogumisvõistluse: õpilasi kutsutakse üles kirja panema sõnu, mis pole seni sõnaraamatuis esinenud või millel on seal teine tähendus. Haare on seekord laiem – slängist kirjakeeleni. Arvata võib, et õpilased

saadavad ka omaloomet. Nii et tasub järele mõtelda – kes kus millal kuidas eesti sõnavara arendab.

Üldkeeleteadust hästi vallates alustas H. Rätsep toonast kirjutist sellest, mis toimub laias ilmas. Generatiivses grammatikas oli leksika enamasti perifeerne komponent, kus moodustusreeglite osa pisike, generatiivses semantikas aga paigutus sõnamoodustus pindstruktuuri, mis uurijaid üldiselt vähe huvitas. Kuid 1970. – 1980. aastate vahetusel võis täheldada, et sõnaloomeprotsessid said üldkeeleteaduses aktuaalseks, neid püüti uurida sotsiolingvistilisest, semantilisest ja morfoloogilisest aspektist.

Edasi joonistas H. Rätsep välja Eesti tollase olukorra pildi, kus oli kaks leeri: ühed rääkisid kirjakeele (nii üld- kui ka oskuskeele) sõnavara täiendamisest ja tegelesidki sellega, teised põlastasid seda tegevust – olevat keeleuuenduse teine noorus, terminoloogia vorpimine ei tea milleks, vanameestel polevat muid eneseteostuse võimalusi kui uudissõnade tegemine jne. H. Rätsep pooldab sõnavara teadlikku arendamist. Kuid ta selgitas ühtlasi täiesti erinevaid keelesituatsioone, kus keelearendajail tuli tegutseda: XX sajandi alguse keeleuuenduse aegne eesti keel ja 1970ndate lõpu eesti keel ning lisame praeguse – XXI sajandi alguse eesti keel. Igatahes on praegu keelesituatsioon, kus keeleuuendusest enam küll rääkida ei sobi, kuigi seda sõna vahel kiputakse kasutama.

Samaks on jäänud siiski probleemid: kes on kutsutud ja seatud teadlikult täiendama eesti kirjakeele sõnavara?, missugune on professionaalide ja diletantide vaherkord? Ei saa kuidagi piirduda usuga, et keelt rikastavad ainult keeleteadlased ja kirjanikud. Terve XX sajandi jooksul aina suurenes ajakirjanduse osatähtsus. Nüüd XXI sajandi algul on kõik tegelikult läinud ülivõimsa instrumendi – meedia kätte, ka keelerikastus ja keelerisustus. Ent rahvas tahab kangesti keelearenduses osaleda. Paljud saavad seda teha oma eriala oskussõnavara arendades, aga paljudgi on meie kõigi asi, nagu näiteks eurosõnad. Olen 2002. a sõnavõistluse žürii liikmena teinud läbi rahvaliku sõnavõistluse vaevad ja rõõmud, olen 600 inimese saadetud keeleainest nii kiitnud kui ka laitnud (Erelt 2003). Kokku võttes on selline võistlus siiski mõttekas üritus: 1) annab värskeid ideid tarvilike uudissõnade loomeks; 2) annab kaasalöömisvõimaluse paljudele, kes on muidu lausa sõnaloomisvaevas ja otsivad kohta, kuhu oma loomet saata; 3) annab keeleteadlastele, aga ka eesti keele õpetajatele pildi, kuidas sõnaloomemehhanisme tegelikult vallatakse. Igauhe oma asi, kuidas ta saadud pilti hindab, saadab teda seejuures lõbu või norg.

Ent tulgem tagasi H. Rätsepa sõnavarakirjutise juurde. Ta analüüsib sellise laiapiinlase tegevuse häid ja halbu külgi, ning jääb ettevaatlikuks: „uudissõnade loomist eraldi taidlusharuna välja arendada pole küll mingit mõtet” (Rätsep 1983: 10). Ja veidi edasi: „Mulle tundub aga, et niisugused võistlused annavad rohkem positiivset, kui neid organiseeritakse keelelise eriharidusega kollektiivis, näiteks eesti filoloogia üliõpilaste hulgas või Emakeele Seltsi liikmeskonnas” (Rätsep 1983: 11). Olgem siiski demokraatlikud, las osalevad mittefiloloogidki. Pealegi on palju erandeid – keeletundlikke mittefilolooge ja keeletundetuud filolooge.

Palju huvi pakub H. Rätsepa kirjutise lõpposa, kus ta toetudes prantsuse keeleteadlasele Louis Guilbertile, jagab eestigi neologismid nelja suurde rühma – fonoloogilised, laenulised, süntagmaatilised ja semantilised – ning analüüsib neid rühmi.

Kokku võttes. Olen olnud usku, et keelekorraldaja peab liikuma mõistlikul keskteel, kuulates eri põlvkondade ja mitmesuguseid ameteid pidavate inimeste keelt ning tahtmisi, jälgides keelekorralduse kriitikuid – nii radikaalseid uuendajaid kui ka konservatiive ja neokonservatiive. Peab olema tundlik tahtmistele ärakuulamisele ning tundetu aluseta süüdistuste vastu. Aga keelekorraldaja vajab püsivat kindlat tuge, et vastu pidada. Oleme seda aastakümnete vältel saanud akadeemik Huno Rätsepalt – nii tema keelekorraldusvaadetest, sellealastest tegutsemisest kui ka alati konstruktiivsetest hinnangutest.

Kirjandus

- Erelt, Tiiu 2001.** Keelekorralduse ja õpetuse komisjon 1979. – Emakeele Seltsi aastaraamat 46 (2000). Tartu, 88–115.
- Erelt, Tiiu 2002.** Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Tiiu 2003.** Sõnavõistlus andis uued eesti sõnad. – Oma Keel 1, 5–19.
- Erelt, Tiiu, Tiina Leemets 2004.** Õpilase ÕS. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hint, Mati 1978.** Keelekorralduse küsimärgid. – Looming 4, 673–685; 5, 844–863.
- Kasik, Reet 1987.** š ortograafiast. – Kirjakeel 1985. Eesti NSV TA Emakeele Selts. Tallinn: Valgus, 82–88.
- KT 1985.** Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Koostanud T. Erelt, H. Saari. Tallinn: Valgus.

- Rajandi, Henno, Joel Sang 1978.** Filoloogia suurus ja viletsus. – Sirp ja Vasar 23. VI.
- Rätsep, Huno 1977.** Õigekeelsussõnaraamat 1976. („Keele ja Kirjanduse” ringküsitus.) – Keel ja Kirjandus 12, 739–741.
- Rätsep, Huno 1978.** Mõtteid õigekeelsuspoleemikast. – Edasi 25. XI.
- Rätsep, Huno 1979.** Vabameelne, ent mitte käremeelne. – Edasi 21. XI.
- Rätsep, Huno 1983.** Eesti kirjakeele sõnavara rikastamise päevaprobleeme. – Kirjakeel 1983. Eesti NSV TA Emakeele Selts. Tallinn: Valgus 1983, lk 3–17.
- Rätsep, Huno 2002.** Sõnaloo raamat. Tartu: Ilmamaa.
- Saari, Henn 1979.** Taimelavakeelepäeva kõnedest (Tapa, 19. X 1978). – Keel ja Kirjandus 3, 155–166.
- Saari, Henn, Mati Hint, Virgi Jalakas, Rein Kull, Huno Rätsep 1980.** Reeglistus keelekorralduses ja kooligrammatikas. – Nõukogude Kool 1, 19–26.
- Uuspõld, Ellen 1997.** Huno Rätsep 70. – Keel ja Kirjandus 12, 864–867.
- ÕS 1976.** Õigekeelsussõnaraamat. Toimetanud R. Kull ja E. Raiet. Koostanud T. Erelt, R. Kull, V. Põlma, K. Torop. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- ÕS 1999.** Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toimetanud T. Erelt. Koostanud T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik, T. Erelt. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2006.** Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toimetanud T. Erelt. Koostanud T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Huno Rätsep in language planning

Tiiu Erelt

In addition to research on diachronic morphology and lexicology in Estonian and verbal syntax in contemporary Estonian, academic Huno Rätsep has also made a large contribution to Estonian language planning. This article surveys his work in the second half of the 1970s and the first half of the 1980s. During this period he published many articles on language planning, in which he examined the relative importance of the dictionary of correct usage, language rules and changing them, the democratisation of written language, the relation between language planning and teaching of the mother tongue, the problem of morphological parallel forms, enrichment of the vocabulary of contemporary Estonian, and more. During these years, he led the Commission on Language Planning and Language Teaching and the work of the 3rd National Commission of Correct Usage. In the years 1979-1983, important decisions were made by the *VÕK* (National Commission of Correct Usage) to make changes in morphology, orthography and name planning.

Keywords: Huno Rätsep, language planning

Tiiu Erelt

keelekorralduse ja grammatika sektor

Eesti Keele Instituut

Roosikrantsi 6

10119 Tallinn